

Արիւնի յաւելում

ՏԻՖԼԻՍ № 282

Լոյս է տեսնում շաբաթը մի անգամ կիրակի օրերը

№ 5 կիրակի փետրուար 13

տասնևմեկերորդ տարի 1900

ԲԱՑԻԱԾ Է 1900 Թ. ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

12 №№ ԱՂԵԻՐ, 12 №№ ՊՐԻՋԻ ՄՈՂԱՆԵՐ, 24 №№ ԻԼԼԻՍՏՐԱՍԻՅՆ, 50 №№ ՏԱՐԱԶ և XIX
ԴԱՐ մեծագիր շքեղ հանգէս պրէմիա 10 ռ., արտատպման 18 ռ. կամ 50 ֆր.:

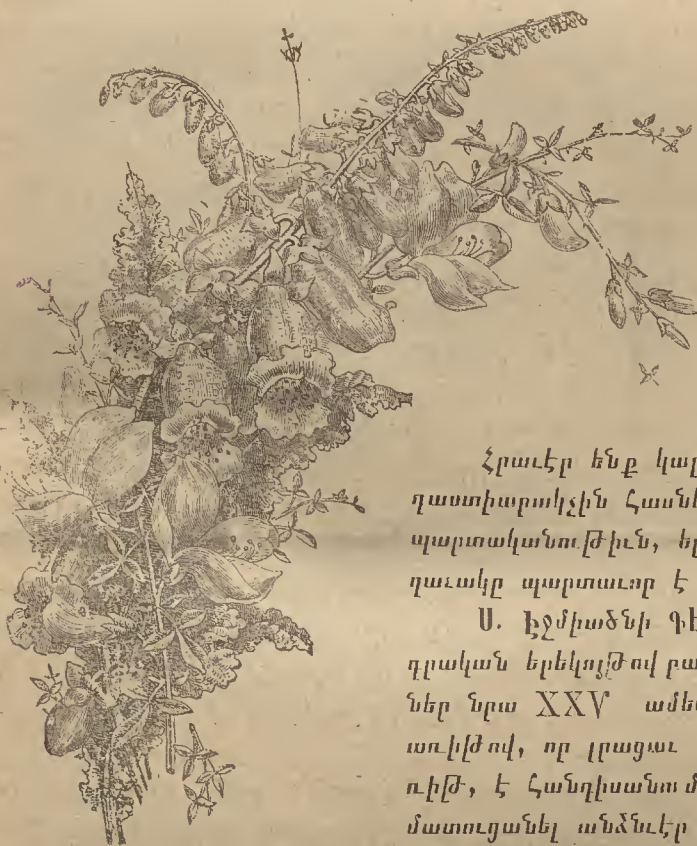
Հասցէ՝ Тифлисъ, редакция иллюстр. жур. АГБУРЪ-ТАРАЗЪ կամ Tiflis (Caucase) Réd. des jour. Agbur et Taraz.

ԱՆՅԵՏԱԶԴԵԼԻ ՊԱՐՏԻ

Պ. Սեղրակ՝ Մանգինեան, որ XXV տարուց աւելի մեր դպրոցներին մատուցել է մեծ ծառայութիւն, որ ունի այսօր հազարաւոր մօրուսաւոր սաներ, բիւր սանուհիներ, որոնք այսօր մայրեր են և կազմում են օջախներ, ինքք՝ այդ զատիւարակն ու այդքան հազարաւոր սաների բարոյակրթութեան վերաճողը, ծերացած, լքեալ, հիւանդ, կարօտ է ինամքի:

Հրաւէր ենք կարգում նրա սաներին և խնդրում, որ իրանց սիրելի զատիւարակին հասնեն օգնութեան: Ոչ թէ ողորմութիւն, այլ բարոյական պարտականութիւն, երախտաղիւտութիւն ենք պահանջում, որ հարազատ դաւակը պարտաւոր է ծնողին նրա ծերութեան օրում մատուցանել:

Ս. Իջմիածնի Գեորգեան հեմարանը փետրւարի 26-ին մի համետ գրական երեկոյթով բաղձաշխատութեան մատուցանելու է յարգանքներ նրա XXV ամեայ մանկավարժական բեղմնաւոր գործունէութեան առիթով, որ լրացաւ անցեալ տեղեմբերին: Առիթ, թէև սրտաշարժ առիթ, է հանդիսանում, այդ օրը գէթ մխիթարութեան առհաւատչեաներ մատուցանել անձնէր զատիւարակին և մանկավարժին:

ՄԻ ԷՋ Մ. ՆԱԼԲԱՆԴԵԱՆՅԻ ԿԵՆՍԵԳՐՈՒԹԻՒՆԻՅՑ*)

Դ

Նդկական գումարի գողութեան և քաղաքի տնտեսական կառավարութեան զեղծումների դործը սկսում է 1866 թվի փետրուարի 14-ից և վերջանում է 67 թվի հոյեմբերի 22-ին ¹⁾։ Այդ զործի համար նախաքննիչ նշանակում է լինում աստիճանաւոր Կաւելինը, որի ներկայացրած զեղծուման հիման վրայ արդէն նշանակում է հիմնաւոր քըննութիւն, որ յանձնում է կատարել պետական խորհրդական Կատակազինը։ Որովհետեւ Կաւելինի տըւած զեղծուման մէջ յիշւած էին զլիաւորապէս երկու կէտ՝ հնդկական գումարի գողութիւնը և քաղաքի 66 թւականի ել և մուտքը կազմելու համար ընտրւած պատգամաւորների իրանց պաշտօնից ապօրինաբար հրաժարեցնելը, որոնց վրայ պէտք է ծանրանար քննութեան բոլոր գործը, այդ պատճառով էլ Կատակազին ժամանելով Ռոստով և իջեանելով յայտնի Բաշկովի տանը ²⁾, հէնց այդ երկու կէտից էլ սկսում է իր քննութեան գործողութիւնները։ Թողնելով մի կողմ այդ կէտերից երկրորդը, որ շատ բարդ է ու հետաքրքրութիւն ևս չէ ներկայացնում ընդհանրութեան համար, մենք կաշխատենք այստեղ պարզել զլիաւորապէս առաջինը, այսինքն հնդկական գումարի հանգամանքներն ու նրա գողութեան խնդիրը, որ կապւած է Նալբանդեանցի անւան հետ։ Քննութեամբ, նախ, պէտք էր պարզել, թէ որքան գումար էր ստացել Նալբանդեանցը հնդկաստանում և որքան էր հասցրել Նախիջևանի հասարակութեան, և յետոյ արդէն այդ ճանապարհով երևան հանել գողացած գումարի քանակութիւնը և պատասխանատւութեան ենթարկել յանցաւորին, գողին կամ գողակցին։ Այդ նպատակով էլ

*) Տես Տարագ № 4.

1) Այս քննութեան մանրամասնութիւնները մենք քաղում ենք՝ «Дѣло о слѣдствіи, произведенномъ дѣйствительнымъ статскимъ советникомъ Катакази, объ Индѣйскомъ капиталѣ и по прочимъ предметамъ городского хозяйственнаго управленія» վերնադիր ունեցող գործից, որ այժմ պահւում է Նախիջևանի քաղաքային խորհրդարանի դիւանում.

2) Հանգուցեալ Բաշկովը համարւում է Ռոստովի ամենանշանաւոր գործիչներից մէկը. նա եղել է քաղաքագլուխ և մի ժամանակ Կովկասեան հանքային ջրերի կոնտր-ագենտ.

հէնց Կատակազին դիմում է քաղաքապետին Հայրապետեանին, իսկ նրա հիւանդանալուց յետոյ, քաղաքապետի պաշտօնակատար Սադաթէլ Կաջալեանին, պահանջում է նրանցից հնդկական գումարին վերաբերեալ բոլոր վաւերաթղթերը և մանրամասնաբար քննելով նրանց, պարզում է հետեւեալը։

1870 թւականի յուլիսի 15-ին քաղաքապետին Հայրապետեանի նախադաւումով հաստատուած ժողով է գումարւում և համախօսականով ընտրւում են երկու հաւատարմատար՝ Պետերբուրգի կայսերական համալսարանի արեւելեան բաժնի կանդիդատ Միքայէլ Նալբանդեանցը ու Սեւստապօլի վաճառական Յարութիւն Աջմեանը, որոնց յանձնարարւում է երթալ հնդկաստանի Կալկաթա քաղաքը և աշխատել ստանալ Նախիջևանի օգտին դեռ. 1795 թւականից Մանեհ Բաբաջանի կտակով թողած անշարժ կալածի եկամուտը ստանալու իրաւունքը և մինչև այդ ժամանակ հաւաքւած, բայց չըստացւած եկամուտը և այլ ևս ուրիշ Նախիջևանի հասարակութեան օգտին կտակւած գումարները, որի համար և տրւում է նրանց հաւատարմագիր։ Ժողովում շատ թեր ու դէմ խօսակցութիւններ են լինում Նալբանդեանցի ընտրութեան մասին, որովհետեւ նրա հակառակորդները ամենևին չեն ուզում նրա իբրեւ Հայրապետեան կուսակցութեան ջերմ պաշտպանի ընտրւելը։ Խալիբականները առաջարկում են, որ ընտրութիւնների արգասիքը նախապէս ծանուցել առաջնորդ Գաբրիէլ վարդապետ Այվազեանին և յետոյ արդէն նրա համաձայնութեամբ հաւատարմագիրը վաւերականութեան զօրութիւնը ստացած համարել։ Բայց երբ որ այս առաջարկութիւնը չէ անցնում, նրանք իրանց կուսակցութիւնից տաս պատւաւոր քաղաքացիների ստորագրութեամբ մի թուղթ են ներկայացնում քաղաքապետին, որով բողոքում են Նալբանդեանցի հաւատարմատար ընտրւելու դէմ, դաժնաբան կասկածելով յայտնելով նրա մասին և խնդրելով, որ նրա ընտրութիւնը բեկանւի և նրա տեղ մի ուրիշը ընտրւի։ Սակայն քաղաքապետը ուշադրութիւն չէ դարձնում և այս բողոքի վրայ և մինչև անգամ իր սեփական իշխանութեամբ փոփոխութեան է ենթարկում նոյն իսկ հաւատարմագիրը, աւելացնելով նրա մէջ հաւատարմատարներից մէկի մի որևէ պատճառով բացակայելու դէպքում, լիազօրութիւնը պահպանում է է նա, որի ձեռքին վերջը կը գտնուի հաւատարմագիրը։

Երբ որ այսպիսով ամեն բան պատրաստւում է և ժողովրդից յօժարական ստորագրութեամբ հա-

լաքում է հինգ հազար բուբի ճանապարհածախս բերելիք փողից այդ գումարը ղեղձելու պայմանով, Նալբանդեանցը ճանապարհ է ընկնում, չքսպասելով Աջեմեանի գալուստ, որ այդ ժամանակ Պետերբուրգումն է լինում: Նա գնում է ս. Իջմիածին, կաթողիկոսի ստորագրութեամբ վաւերացնում է իրան տւած հաւատարմագիրը, յետոյ վերադառնում է Թիֆլիս, վաւերացնել է տալիս նոյն փոխարքայի ձեռքով և նրա միջոցով ու արտաքին գործոց նախարարի հաղորդագրութեամբ և Անգլիական դեսպանի ու բրիտանական կառավարութեան ձեռքով և ուղևորում է Հնդկաստան:

Նալբանդեանցը հասնում է Կալկաթա, միջնորդում է ուր որ հարկն է, երդում է ուտում, որ կտակում չիշւած հաստատութիւնները գոյութիւն ունին Նախիջևանում, և Կալկաթայի դատարանի վճռով ստանում է մինչև այդ ժամանակ անշարժ կալւածքի եկամտից հաւաքւած փողը և իրաւունք տարէց-տարի ստանալու տան ու խանութների հկամուտը: Գործը բաւականին քաջքշում է, հինգ հազար բուբի ճանապարհածախսը սպառւում է և Հայրապետեանն ուղարկում է նրան այլ ևս 3,922 բուբի, առանց հասարակութեան հաճութիւնն առնելու, ի հարկէ, դարձեալ բերելիք փողից ղեղձելու պայմանով: Վերադարձին Նալբանդեանցը ճանապարհորդում է Եւրոպայում և իր ըստացած հնդկական ոսկիները փոխում է իտալական հինգ տոկոսաբեր արժէթղթերի: Նա հասնում է Նախիջևան 1862 թւի յուլիսի 10-ին և պատրաստւում է հաշիւ ներկայացնելու հասարակութեան իր գործողութիւնների և բերած գումարի մասին, բայց չէ կարողանում, որովհետև իր վերադարձի երբորդ թէ չորրորդ օրը կալանաւորւում, տարւում է Պետերբուրգ: Բռնելու ժամանակ նա յանձնում է Մազիստրատի առաջին դատաւոր Մանուկ Կարակաշին բերած փողերը 18 իտալական արժէթղթի տոմսակներով, որոնց վրայից կտրւած է լինում առաջին վեցամսեայ տոկոսը:

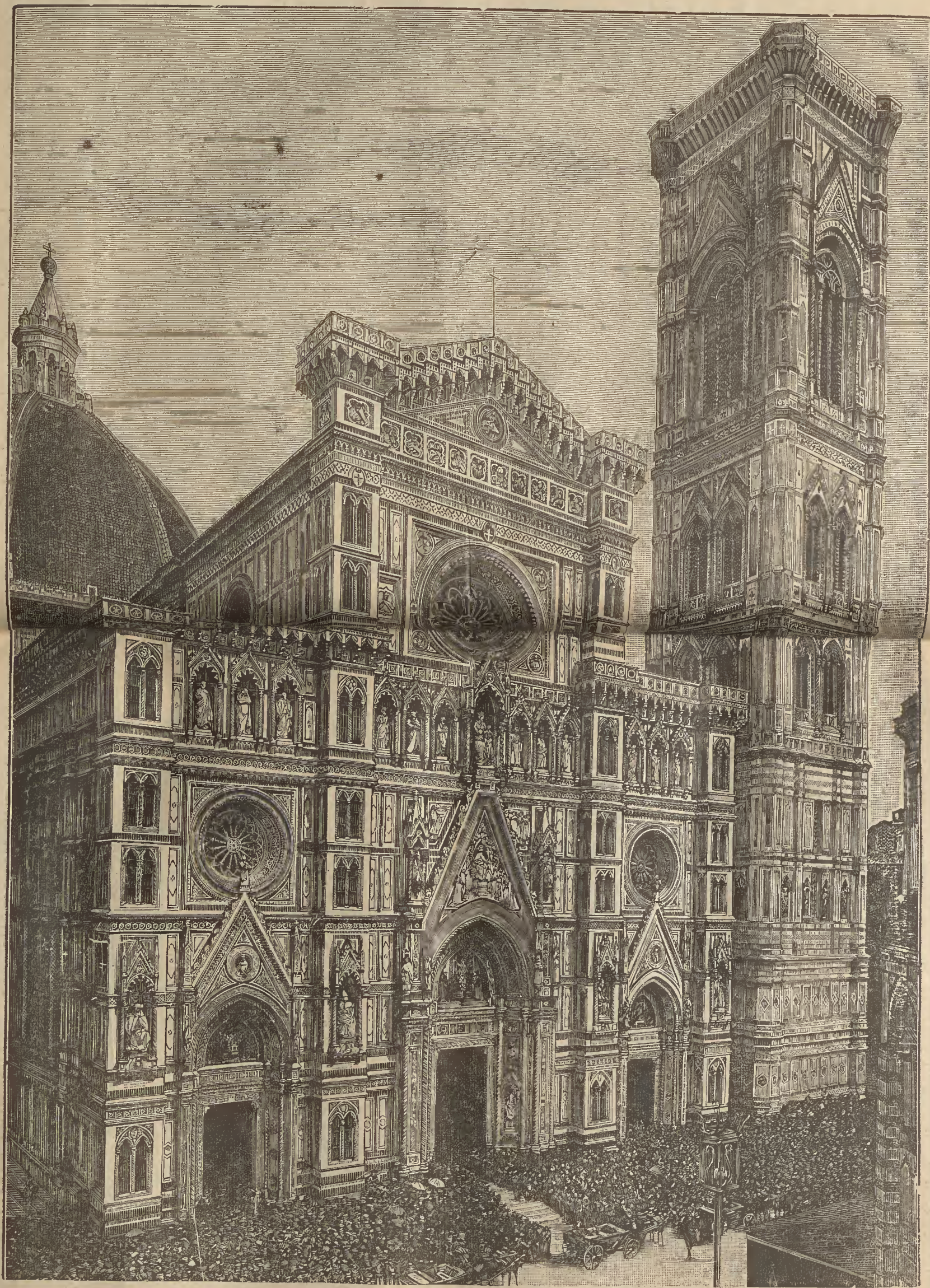
Գործի քննութեան այս արգասիքից Կատակաղին թէև համոզւում է, որ այդ գործի վերաբերութեամբ իշխանութեան տւած բողոքների մէջ աւելի շատ զրպարտութիւն, քսութիւն և կոռուակցական ատելութիւն ու կռիւներ կան, քան թէ ճշմարտութիւն, բայց քննութիւնը չէ դադարեցնում, այլ թողնւում ուղիղ ապացոյցները՝ վաւերացնելով, ղիմում է կողմնակի միջոցներով՝ գործին մասնակից եղող անձնաւորութիւններին հարց ու փորձ անելու և վկաներին երգւեցնելու գործողութեան, որովհետև

գործի մէջ կային մի քանի կէտեր, որ յաշուցանում էին նրա կասկածը և ստիպում էին մասամբ հաւատ ընծայել խալիբականների առաձներին:

Ի՞նչու համար հաւարակաց ժողովում կազմւած հաւատարմագիրը փոփոխութեան էր ենթարկւած. ի՞նչու Նալբանդեանցը մենակ էր գնացել Հնդկաստան և ոչ թէ իր համար, ուղիկից ընտրւած Յարութիւն Աջեմեանի հետ: Ի՞նչու համար Հայրապետեանն ուշադրութիւն չէր դարձրել տաս քաղաքացիների տւած բողոքի վրայ, բողոքի, որով նրանք կասկած էին յայտնում Նալբանդեանցի մասին և յարձար չէին համարում նրա ընտրութիւնը. ո՞ր իրաւունքով Հայրապետեանը, առանց հասարակութեան գիտութեան, ուղարկել էր Հնդկաստան Նալբանդեանցին այլևս 3,922 բուբի. ո՞ր իրաւունքով Նալբանդեանցը առանձին պատրաստի հնդկական ոսկիները փոխել էր իտալական արժէթղթերի, իսկ Հայրապետեանը նրա այդ ապօրինի գործողութիւնը ծածկել էր իշխանութիւնից. ի՞նչու Հայրապետեանը հաշիւ չէր պահանջել Նալբանդեանցից, ի՞նչու նա ստացած իտալական արժէթղթերի մասին հասարակութեան բան չէր յայտնել. ի՞նչ պատճառով առաջին վեցամսեայ տոկոսները տոմսակների վրայից կտրւած է եղել. ի՞նչ էին իտալական արժէթղթերը, ո՞րքան արժողութիւն ունէին նրանք ռուսաց փողով և ո՞րի անունով էին նրանք գնւած, և վերջապէս, ի՞նչ պատճառով փողերը մինչև 66 թւականը չէին գործադրել իրանց նպատակին:

Սակայն Հայրապետեանի, Կայալեանի և միւսների տւած վկայութիւններն ու բացատրութիւնները չբռնում են և այդ կէտերի վերաբերութեամբ եղած երկբայութիւնները և փարատում իսպառ նրա կասկածները:

Հաւարակաց ժողովում կազմւած հաւատարմագիրը ճշմարիտ որ յետոյ փոփոխութեան էր ենթարկւել, բայց այդ փոփոխութիւնն եղել էր ոչ թէ վատ դիտաւորութեամբ, ծուռ մտքով, այլ գործի օգտին ծառայող գործնական նպատակով: Հաւատարմագրի իմբագրութեան անշարմարութեան վրայ մատնացոյց էր արել ինքը Նալբանդեանցը և բացէ ի բաց հրաժարւել էր այդպիսի հաւատարմագրով այնպիսի երկար և տաժանելի ճանապարհորդութիւն յանձն առնել, որովհետև, ճշմարիտ, ի՞նչ էր նշանակում պայման դնել, որ երկու ընկերներն անպատճառ միասին երթալին, միասին յաջողեցնէին գործը: Իսկ եթէ ընկերներից մէկն մի օրւէ պատճառով չուզենար երթալ, ճանապարհից յետ դառնար, դեռ տեղ չըհասած, հիւանդանար կամ

Միլանի Սանտա Եկատերինայի տաճարը։ — Ս. Մարիա մեջքի նոր տաճարը և Ֆլորենցիայի Ս. Մարիա մեջքի տաճարը։

Փորագր. Բոլի

մեռնէր, ուրեմն այդպիսի դէպքերում միւսի լիա-
զօրութիւնը պէտք է վերջանար և աշխատանքն
ի զմէս պէտք է անցնէր. այդ արդեօք չէր նշա-
նակիլ պատգամաւորների կամ հաւատարմատարների
ձեռքերը կապել, կաշկանդել և՛ վտանգի ենթարկել:
Անհրաժեշտ էր, ուրեմն, հաւատարմագիրն՝ այնպէս
բարեփոխել, որ մէկ ընկերի բացակայութիւնը չը-
ղրկէր միւսին լիազօրութիւնից, ինչպէս որ եղած
էր: Եւ, որ զիստորն է, այդ փոփոխութիւնն եղած
էր ոչ թէ ծածուկ, միայն Հայրապետեանի իշխա-
նութեամբ և նրա կուսակիցների զիտութեամբ, այլ
և աշկարայ, շատերի զիտութեամբ և ներկայու-
թեամբ, որոնց մէջ եղել են և հասարակաց ժողովի
համախօսականը ստորագրող մարդկանցից՝ 50 հոգի:

Նալբանդեանցը մենակ էր գնացել Հնդկաստան,
որովհետև միւս հաւատարմատար Յարութիւն Աջե-
մեանը, որ այդ ժամանակները Պետերբուրգումն է
գտնւել և որին իսկոյն նամակներով հրաւիրել էին
շտապել զոյլ և ուղեկից լինել Նալբանդեանցին,
թէ և յայտնել էր իր յօժարութիւնը, բայց չէր ըշ-
տապել կատարել իր ստանձնած պարտականութիւ-
նը, որով և պատճառ էր եղել զործի ուշանալուն:
Այդ տեսնելով, Հայրապետեանը իբրև հասարակու-
թեան ներկայացուցիչ ինքն անձամբ տնօրինել էր,
որ Նալբանդեանցը մենակ գնայ, նա մանաւանդ
որ զործի բոլոր ծանրութիւնն իսկապէս նա պէտք
է կրէր, իբրև հատկացող, կրթած, եռանդուն և
ճարպիկ մարդ, իսկ Աջեմեանը միայն պէտք է ու-
ղեկից լինէր նրան: Այդ արդեօք Հայրապետեա-
նը և Նալբանդեանցը ծուռ միտք չեն ունեցել, —
բացի վերոյիշեալից, երևում է և նրանից, որ Նալ-
բանդեանցը քանիցս ս. Էջմիածնից զիմում է նա-
մակներով Հայրապետեանին և խնդրում է, որ Աջե-
մեանին շտապեցնեն, որովհետև ինքը Թիֆլիսում
պէտք է սպասի նրան միասին ճանապարհ ընկնա-
լու դէպի Հնդկաստան:

Ճիշտ է, տաս քաղաքացի բողոք էին ներկա-
յացրել քաղաքագլխին Նալբանդեանցի հաւատար-
մատար ընտրուելու դէմ, կասկածներ էին յայտնել
նրա անձնաւորութեան մասին և նա էլ ուշա-
դրութիւն չէր դարձրել, բայց Հայրապետեա-
նըն այդ արեւ էր ոչ թէ նրա համար, որ
կամեցել էր իր կամքը կատարել, այլ որովհետև,
նախ, նա այդ զործի համար Նալբանդեանցից էլ
աւելի ընդունակ, յսրմար մարդ չէր ճանաչում, երկ-
րորդ, որ ինքը Նալբանդեանցն էլ այդ զործի հա-
մար շատ էր աշխատել, քարոզելով, զրելով, զար-
թեցնելով այդ խնդիրը ու, երրորդ, որ բողոքը

եղել էր ոչ իսկոյն, այլ ժողովի օրից երեք շաբաթ
անցնելուց յետոյ: Պէտք էր նամանաւանդ ուշադ-
րութիւն դարձնել բողոքողների անձնաւորութիւնների
և նրանց ծածուկ զիտաւորութիւնների վրայ: Դը-
րանք բոլորն էլ պատկանում էին հակառակ կու-
սակցութեան, ուրեմն և թշնամի էին Նալբանդեան-
ցին իբրև Հայրապետեան կուսակցութեան պատկա-
նողի, և ոչ թէ կասկած ունէին նրա անձի վերա-
բերութեամբ: Այդ երևում էր նրանից, որ հասարա-
կաց ժողովում նրանք նախ և առաջ զործ էին դրել
ամեն միջոց, որ Նալբանդեանցը չընտրուի, յետոյ
երբ որ չէին կարողացել հասնել իրանց նը-
պատակին, այն կարծիքն էին յայտնել, թէ հաւա-
տարմագիրը նախապէս պէտք է վաւերացնէ առաջ-
նորդը, Նալբանդեանցի անձնական թշնամի Գաբ-
րիէլ վարդապետ Այվազեանը, և, վերջապէս, երբ
այդ էլ չէր յաջողել, նրանք տեսել էին այդ բողոքը,
ձեռացնելով իրանց հասարակութեան շահերի վրայ
հոգացող, օրինականութեան պաշտպան, մի խօսքով
զիմակաւորել էին օրինաւորութեան քօղով:

(Կրճարունակի)

Սր. Ծանաղիկ

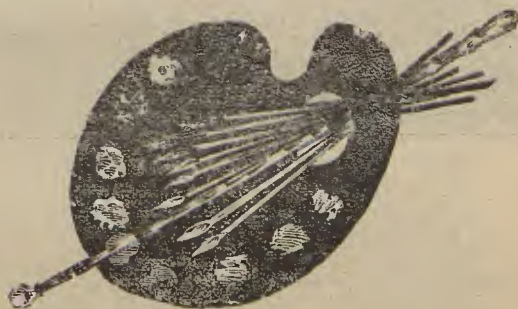
* *

Ննջիր, սիրտ իմ, դեռ շատ է վաղ,
Դեռ չէ ծագել արշալոյս:
Երկնից երկիր շող ու շաղ,
Նոր կը իջնէ լուռ, անյայտ:

Դեռ լոյս ու մութ իրար զրկած,
Ամպով պատած է՝ երկինք,
Սէրը — խորհուրդ, կեանքը — կասկած,
Դեռ չէ ծնել հաւաստիք:

Ննջիր, սիրտ իմ, ննջիր խաղաղ,
Ես կը երգեմ քեզ համար:
Մինչ կը ծագէ լոյս անխարդախ,
Մինչև կանցնի մութ խաւար:

Յ ա ս մ ի կ

ՔՐԹԵԶՈՎ ԿՐԹ ՍԿԵՆԱՐԻՆԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆԻՆԵՐ

Կառնասին Հիւանդութիւնը յայտնի է Հայերիս մէջ երկու անունով. Թիֆլիսի ամբողջ նահանգում թէ Հայերը և թէ վրացիք այդ ցաւը փութէ են կոչում, զատելով զրան միւս աւելի թեթեւ կարմրուկ Հիւանդութիւնից, որ վրացիք ծիքելա են անւանում: Իսկ Հայկական մեր միւս գաւառներում կարմրուկ անունով անխտիր կոչում են Համ փութէր Համ կարմրուկը. էդ սխալ է, պէտք է անպատճառ զանազանել էդ երկու տեսակ Հիւանդութիւնը, ինչպէս կիմանանք ներքեւը:

Մեր խօսքը հիմի զխաւորապէս կըլինի փութէ-
ցի մասին:

Քութէշը կամ սկառլատինը բաւական վտանգաւոր Հիւանդութիւն է, նա երբեմն Հնձում է շատ մատաղ կեանքեր: Գիտնալու է որ ինչ երեխայ ունեցել է մի անգամ քութէշ, դժւար թէ լրկին անգամ էդ ցաւից նա բռնէի:

Ո՞վ չէ իմանում, որ քութէշը, ինչպէս և կարմրուկը, փոխուող-դիպչող ցաւ է. մէկ Հիւանդ երեխէն դեռ չառողջացած, տեսնում ես, որ միւսն էլ նոյն ցաւից բռնեց, յետոյ՝ երրորդը, և այլպէս Հիւանդանում են զլեթէ տան բոլոր մանուկները:

Պատահում է, որ երբ մի տան մէջ քութէշ է ընկել, մէկ էլ տեսա՛ր՝ Հիւանդութիւնը երեքաւ Հարեանի երեխէքի վրայ, էդ տեղից էլ ցաւը թըռաւ քաղաքի կամ գիւղի շատ հեռաւոր ծայրը, եթէ էստեղից մարդիկ եկել — գնացել են առաջւայ Հիւանդների մօտ: Հէնց, ասենք, ուրիշ քաղաքից կամ գիւղից, մէկը եկել է հիւր քութէշաւոր մի տուն. յետոյ հիւրը վերադառնում է առողջ իր գիւղը: Մի երկու շաբաթ չի անցնի, կրտսնես, որ էդ գիւղումն էլ քութէշ երեքաւ մէկի՝ սիւտի վրայ. էսպէս ցաւը տարածւում է Համ տարածւում...

Քանի որ քութէշը, ինչպէս և կարմրուկը, Հիւանդից փոխւում է առողջին, մէկից կայչում է միւսին և վարակում չորս կողմը, էդ պատճառով էլ նա Համարւում է քաւալիսիկ կամ վարակիչ Հիւանդութիւն:

Հիւանդը իր շնչով թռնաւորում է կամ վարակում է շրջապատող օդը, իր մարմնով — անկողինը և վրայի հագուստը. ի հարկէ, եթէ մի ուրիշ մանուկ նրա օդը կըշնչէ, Հիւանդի անկողինն կամ շուրերին կըդիպչի, ինքն էլ յիւստանայ թոյնը և կըՀիւանդանայ

քութէշով: Կրպատահի, որ մէկը քութէշաւորի մօտիցն է դալի, լնքը չի հիւանդանայ, ինչպէս վերը յիշեցինք, բաց հետը՝ իր շուրերի վրայ բերած աննկատելի թոյնովը կամ վարակովը կըվարակէ ուրիշ շատ առողջ մանուկներին:

Հիմա ծանօթանանք քութէշի նշանների հետ: Քութէշը որ բռնեց մի երեխի, 4—7 օր բոլորովին աննկատելի է մնում, մէկ էլ յանկարծակի իրան ցոյց է տալի: Առաւօտը երեխէն առողջ էր երևում. ըստ սովորականին, գնաց ուսումնարան կամ թէ չէ, դարձ խաղում էր, իսկ երեկոցան մի անգամից սկսեց սրտիալ կամ մրսել, զանգատիկ թէ՛ զլուխը սաստիկ ցաւում է, սիրտը (ստամոքսը) խառնում է, ուտել չէ ուզում, էդ պատճառով էլ ոտքի վրայ կամ նստած չի կարող մնալ — սլաւում է, սկսում է դողացնել, կուչ է գոլի, վերմակի մէջ փաթաթւում: Մի քիչ անցած՝ երեխէն սկսում է քաւալալ կամ սաստիկ ջերմիլ. հիմա դիփ վրայից շարտում է, ուզում է բացել, երոցփի մէջ խօսում է շփոթ կամ դէլն է տալի: Ամբողջ գիշեր երեխէն որձկում է, կերածը յետ է ածում, շատ անգամ էլ կերածի տեղ մաղձն է յետ դալիս: Հիւանդութեան սկզբից 24 ժամ անցած՝ երեխի մարմինը դուրս է տալի, սկսում է կարմրել, տեղ-տեղ կարմիր դուժաչի գոյն է դառնում:

Ահա, էս առաջի նշաններով՝ Հէնց միւս օրւանից փութէր կարելի է զանազանել կարմրուկից, որ իրան ցոյց է տալիս կամաց-կամաց. մեծ մասով կարմրուկում երեխէն դեռ հարբուի է ընկնում, սկսում է շատ հաղալ, յետոյ տաքութիւնը բարձրանում է, աչքերը կարմրում են. 3—4 օր էսպէս անցնում է, հիմա նոր սկսում է երեսը դուրս տալ, յետոյ կարմրութիւնը անցնում է մարմնին:

Այն ինչ՝ քութէշումը երեխի քիթը, պռօշները, ծնօտը շատ անգամ բոլոր երեսը ազատ են մնում կարմրութիւնից, սա սկզբից երևում է մարմնի վըրայ մեծ-մեծ դումաչի բծերով. երեխէն էդ ժամանակ ոչ թէ հազում է և փռնգտում, այլ զխաւորապէս գանգատւում է բկիցը, կուլ տալիս՝ անտանելի ցաւ է զգում. երեխի բերանը որ բաց անել տաս և ներսը մտիկ տաս՝ բուկը ներսիցը խիստ կարմրած կրտսնես և ուռած. շատ անգամ սպիտակ փառեր են երևում բկի նշախերի վրայ: Դրսից շլինքի դեղձերը (խուլիւրը) նոյնպէս մի քիչ ուռչում են և ցաւում:

Մարմնի էրոցքը կամ տաքութիւնը և կարմրութիւնը սովորաբար տևում են 3—4 օր, երբեմն

փոքր ինչ առելի. հիւանդի լեզուն էդ միջոցին իսկ կարմիր մորի (մալինի) կերպ է դառնում: Գրանից չետոյ, եթէ հիւանդութիւնը դէպի լաւն է զնալու, ջերմը քիչ-քիչ պակասում է. Դ-Յ-ը օրում բոլորովին իջնում է. մարմնի դուրս տաճը զուսաթափւում է և կորչում: Այժմ մարմինը սկսում է քեփոսիլ, մանաւանդ բռներից (ափերից) և մատներից քեփը սկսում է քափել մեծ-մեծ կսորհներով: Երբեմն հին մաշկը (մորթը) մասնների վրայից իբր ձեռնոց դուրս է գալի, ու հիւանդը սկսում է տառաջանալ: Ահա էստեղ էլ զանազանութիւն կայ կարմրուկից. սա էլ թեփոսուիլ ունի, միայն սրա թեփը բարակ աւաղի նման է, երբեմն հազիւ նկատելի:

Բժիկ. Ա. Ռաբայիսան

(Վերջը միւս անգամ)

Կ Ա Մ Ք Ի Ո Յ Ժ Ը *)

Վէպ Ժ. ՕՆԷԻ

XI

Այն րոպէին սեր Ջեմս ներս մտաւ. տ. Օլիֆոն վերկացաւ տեղից, ուղղեց զգեմտը, նայեց հայելիի մէջ և ինքնահաճ ժպիտով դարձաւ ամուսնուն ու ասաց.

— Վաղուց է, որ չենք տեսել խեղճ Լերբուլլէին. գուցէ, հետը ես սիրալիր չեմ եղել... Հարկը պահանջում է, որ գնաք իմ կողմից հրաւիրէք նրան ճաշի:

Սեր Ջեմս ուրախացաւ:

— Վերջապէս դուք խելիքի էք գալիս, որքան ուրախ կըլինի նա! Ես իսկոյն կերթամ նրա ետեւից, ասաց ու համբուրեց կնոջ ձեռքը և գնաց.

Նոյն օրը Էրօի տան մէջ ուրիշ տեսարան էր տեղի ունենում: Աւաւոտեան մեծ մայրը անսպասելի կերպով մտաւ հեղինէի մօտ. նա սաստիկ ջուլում էր, ձեռքերը դուրս էին, շունչը կտրում էր.

— Աստուած իմ! ինչ է պատահել ձեզ, բացականչեց հեղինէն. ինչ է պատահել, ասաց էք:

— Միթէ չըգիտես, Լուին մեզ քանդեց! այս րոպէիս իմ նօտար՝ պարոն Տալամոն, մօտս էր. նա հեալով վազել է այստեղ յայտնելու՝ թէ ինչ է վաճառել Լուին և թէ՛ ինչ նոր կարգադրութիւններ է արել նա հեաւորով: Պարոն Տալամոն մեզ ներառեց. նա կարծում է թէ Լուին չնորել է և խորհուրդ է տալիս ոչնչացնել տաճ հաւատարմութիւնը: Այս ինչ է նշանակում. ինչ էր անում նա փողերը, Ժողոված տեղեկութիւններից երևում է, թէ նա ինչ որ հաջգին շինութիւնների կառուցման գործերի մէջ է խառնուած. եթէ ճշմարիտ է, հասկա ինչպէս կարող էինք մենք ոչինչ չիմանալ դրա մասին: Յամենայն

դէպս, շինութիւններ շինելով չէ կարելի սնանկանալ, նրանք մնում են տեղը, չեն կորչում: Այդտեղ մի բան կայ. եթէ նա ամուրի լինէր, ես կըհասկանայի ձեր եւ զնում փողերը. սակայն այժմ, երբ նա ամուսնացած է, երբ նա ընտանիքի հայր է... Դու ոչինչ չես նկատել.

— Ոչինչ.

— Նշանակում է, ամուսինդ քեզ հետ անկեղծ չէ.

— Այնպէս, ինչպէս ձեզ հետ.

— Աստուած իմ! աչք աչք ինչ է նշանակում! զուստըս կորցնում եմ...

Քիչ ժամանակից չետոյ Էմիլին ներս մտաւ. պառաւ Էրօն յայտնեց նրան եղելութիւնը և հարցրեց.

— Դու չէիր իմանում այս:

— Երէկ եմ իմացել, պատասխանեց Էմիլի. ես վաղուց այդ նախատեսել էի.

— Նշանակում է՝ դու գիտես նոյնպէս թէ ինչու համար նա սկսեց անմիտ սպեկուլյացիաները.

Էմիլի գլխով արաւ.

— Էհ, բացատրիր, զաւակս, ինչու՞մն է բանը. Ես ուզում եմ բոլորն էլ իմանալ:

Հեղինէն արագ տեղից վեր թռաւ, կարծես ուզում էր Էմիլի և տ. Էրօյի մէջտեղ կանգնել. շարժւածքով և հայեացքով նա հասկացրեց Էմիլին լուութիւն պահպանել.

Տ. Էրօ նկատեց այդ և խստութեամբ հարսին դառնալով ասաց.

— Դու ուզում ես անյայտութեան մէջ թողնել ինձ... միթէ դու ևս մեղաւոր ես մեր զժբախտութեան մէջ... և ամուսնուդ հետ ինձ խաբում էիր...

— Շո, ես, բացականչեց հեղինէն յուսահատ ձայնով.

— Եթէ մեղադրանքս իրաւացի չէ, ասաց տ. Էրօ, ուրեմն բացատրիր ինչու՞մն է բանը. Ես քո մաշին եմ և իրաւունք ունիմ պահանջել, որ ոչինչ չըճաճկես ինձինք.

— Ո՛չ, պատասխանեց Էմիլի, կատարել ձեր պահանջը դա չափազանց ծանր է նրա համար. այն՝ ինչ որ նա ապնուութեամբ և մեծահոգութեամբ թաքցրել է ձեզանից, դուք ինձանից կիմանաք. և պատմեց բոլորը, ինչ որ կրել էր երիտասարդ կինը անտրտունք և համբերութեամբ աշխատելով միայն, որ պառաւը չիմանայ դառն ճշմարտութիւնը իր թոռան վերաբերմամբ, որին այնպէս նա սիրում էր:

Մեծ մայրը զարմանքից փայտացել էր. նա մօտեցաւ հեղինէին և զթոռ ձայնով ասաց.

— Ներիր ինձ, զաւակս, ես քեզ մեղադրեցի, մինչդեռ ես եմ այն տանջանքների պատճառը, որոնց տառնում ես այդպէս քաջութեամբ. Ես կարծում էի թէ քեզ հարստացրել եմ և երջանկացրել, բայց դու աղբատ ես և զժբախտ. ներիր ինձ:

Հեղինէն նետեց նրա զիրկը. Եւ պաղատական ձայնով ասաց.

— Ի՛նչպիսի նա խիստ մի լինէք. մի կարծէք թէ նա կորած է անդառնալի կերպով. մեր օգնութեամբ նա դարձեալ կըդառնայ ապնիւ հայր ընտանիքի: Ես երբէք յոյս չեմ կորցրել: Մեր պարտքն է ներողամիտ լինել, նա ձեր թոռն է, իմ էլ ամուսինը: Իսկ կնոջ կոչումն է սիրել, կարեկցել և ներել.

*) Տե՛ս Տարազ № 4.

—Օ, աղջիկս, դու Աստուծոյ հրեշտակն ես, գոչեց տիկին Երօ, արտասուելով. դու ինձ քաջութիւն ես ներշնչում. սակայն ի՞նչպէս ուղղենք մեր քայքայւած գործերը:

—Մենք կրտանք բոլորը. և՛ այն՝ ինչ որ դուք ունիք. և այն, ինչ որ նա է տւել ինձ օժիտ. կաշխատենք պահպանել միայն գործարանը, որ եղել է ձեր հարստութեան աղբիւրը և կարող է լինել մեր ապագայ բարեկեցութեան հիմքը:

—Օ, ինչ գարմանալի կին ես դու, գոչեց պառւարդ հիացած, բայց ի՞նչպէս հասնել այդ հետեւանքին:

—Կամփի ոյծով, պատասխանեց Հեղինէ հանգիստ, ժպիտը դէմքին և խորին համոզմունքով: Եւ նա բացատրեց թէ ինչպէս էմիլի գարմացած էր իր ընկերուհու բնաւորութեան հաստատութեամբ, խելացիութեամբ և եկեղեցականութեան ճշտութեամբ:

Ժամը չորսին մօտ օրիորդ Լերեբուլլէն գնաց. Հեղինէն մենակ մնաց. մութը վրայ էր հասնում. և երիտասարդ կնոջ հոգուն դարձեալ պատեց թախիճ: Այն ինչով հանգստացրել էր պառուին, այժմ անշուշտի էր թուում իրան և սև դոշով պատած. Լուիի երկարատև բացակայութիւնը նրան սարսափ էր ազդում. հրտեղ է նա, ի՞նչ պատահեց և մինչև հիւր կարող էր հասնել նրան չուսահատութիւնը, այս եռանդոտ կինը մի վայրկեան ընկճեց. ակամայ երկիւղը պատեց նրան, կարծես ինչ որ վտանգ էր սպառնում իրան: Բայց ահա դուռը բացեց, աղախինը լամպարը ձեռին ներս մտաւ: Հեղինէն նկատեց, որ իր առաջ դուռն է մի նամակ մատուցարանի վրայ. նա շտապով վեր առաւ նամակը, նայեց ձեռքին, և տրվարութեամբ բաց արաւ և սկսեց կարդալ:

Հէնց առաջին խօսքերից նա գոչեց և մեռելի գոյն ստացաւ:

«Ձեր ամուսինը—գրում էին, գեռ երէկ է վերադարձել Լոնդոնից և վաղը գնում է Խալիա՝ գիտէք ում հետ, եթէ կամենում էք, կարող էք տեսնել նրան Փոցիայի մօտ, որտեղ նա թաքնւած է»:

Նամակը վաչր ընկաւ ձեռքից և մի քանի րոպէս նա փաշտացել էր, մնացել: Նա չըկարողացաւ գուշակել թէ ումնից է նամակը. Դիանան գարմանալի վարպետութեամբ փոխել էր ձեռքը: Հեղինէին մնում էր միայն գնալ Փոցիայի մօտ:

Նոյն ժամանակամիջոցում Փոցիան նստած էր տանը մտածմունքների մէջ ընկած: Դիանան նրան խնդրել էր սպասել և դուրս չըգնալ տնից, և նա սպասում էր չիմանալով թէ ում. ինչ որ մի գաղտնի ծայն նրան ասում էր թէ խնդիրը Լուիին և Հեղինէին է վերաբերում. նա նորից չիշեց Հեղինէին—նորից եռաց նրա մէջ արիւնը. նա սպասում էր և զգում, որ մի բան պիտի կատարէր. իսկ թէ ինչ, այդ ինքն էլ չըգիտէր:

Հէնց որ ժամը 5-ը զարկաւ, մի կառք կանգնեց տան մուտքի մօտ. մի կին դուրս եկաւ միջից. սպասաւորը գնաց տիրոջը յայտնելու. Փոցիայի շուկայ կտրեց, մթութեան մէջ չէր կարելի ճանաչել եկողին—բայց մի ներքին ծայն ասում էր թէ «դա նա է, ցնորքդ իրականութեան է փոխւում». արիւնը խփեց գլխին. նա ըսկսեց ականջ դնել. զանգակը հնչեց. յետոյ քայքայի ծայն

լսեց և մտաւ սպասաւորը. Անտուան այնքան յուզւած էր, որ չըկարողացաւ խօսել. սարսուռ անցաւ երակների միջով, ոտները դողացին:

Սպասաւորը հանգիստ ձայնով ասաց.

—Տիկին Երօ հարցնում է տանն էք արդեօք, և կարող էք ընդունել:

Փոցիա չանկարձ կրակի պէս վառւեց. և սպասաւորին զլխով արաւ ի նշան համաձայնութեան, յետոյ մտաւ հարեան սենեակը, որտեղ վառարանի առաջ երկու լամպարներ էին վառւած. այնտեղ նա կանգնեց դողալով ուրախութիւնից, անհամբերութիւնից և անհանգստութիւնից: Հեղինէն ներս մտաւ. երկուսն էլ յուզւած կանգնած էին իրար դիմաց. Անտուան հրաւիրեց նստել. նա մերժեց և վճռական ձայնով ասաց.

—Ինձ ասացին, որ ամուսինս ձեզ մօտ է... խընդրում եմ ասացէք նրան, որ ես այստեղ եմ:

Փոցիան գարմանք չայտնեց և որպէս զի չըվախեցին երիտասարդ կնոջը, հանգստութեամբ և առանց շարժւելու տեղից՝ պատասխանեց.

—Ուղիղ մի շաբաթ է, որ ձեր ամուսնուն չեմ տեսել. չըգիտեմ Պարիզում է նա թէ ոչ. չամենայն դէպս կարող եմ ձեզ հաւատալնել, որ նա ինձ մօտ չէ:

Հեղինէն նայեց խստութեամբ:

—Երկուսից հին է ինձ խաբում, անձանօթ թըղթակիցս՝ թէ դուք:

—Ե՛ս, բացականչեց նա այնպիսի ձայնով, որ անկարելի էր կասկածիլ նրա անկեղծութեան:

—Ի՞նչ նպատակով և ի՞նչու համար ես ձեզ պիտի խաբեմ,

Եւ որովհետև Հեղինէն լուռ էր.

—Ինչպիսի եմ, կարգադրեցէք այնպէս, իբրև թէ ձեր տանն էք. շարունակեց Անտուան հաստատ ձայնով և չարգանքով. զանգը քաշեցէք, հարցրէք բոլորին. գուցէ դուք սպասաւորներին աւելի կըհաւատալք քան ինձ:

Հեղինէն ևստեց բազկաթոռի վրայ և խուլ ձայնով ասաց.

—Ներեցէք! ես այնքան դժբախտ եմ!

Անտուան կռացաւ, կարծես ուզում էր նրա ոտները ընկնի, սակայն Հեղինէն կանգնեցրեց նրան և ոյժերը ժողովելով շարունակեց.

—Ասացէք բոլոր ճշմարտութիւնը. ես չըգիտեմ ի՞նչ է սպասում ինձ, բայց չընայելով դիմադրութեանս՝ զգում եմ, որ մօտենում եմ անդունդի. գուցէ, բարի ազնիւ և խորհուրդը կազատէր ինձ վտանգից... խնդրում եմ, խելքի բերէք ինձ, օգնեցէք!

Փոցիան շարժեց գլուխը և դառնութեամբ պատասխանեց.

—Ձեզ օգնել, պաշտպանել ձեզ նրա դէմ, որ բնականաբար, պէտք է ձեր պաշտպանը հանդիսանար. ի՞նչ դեր էք ուզում, որ վերցնեմ վրաս:

—Մի դեր, որին դուք ընդունակ էք իբրև մարդ, որ ինքնամոռացութեան չափ մեծահոգի է.

—Այդպէս բարի մի հաշւէք ինձ. ես շատ եմ տանջւել... դուք սխալւել էք...

Հեղինէն մի քիչ անհանգիստ զգաց իրան և ստիպեալ ժպիտը դէմքին՝ ասաց.

—Դուք ձեզ մի գրպարտէք. ես հաւատացած եմ, որ ինձ վշտից ազատելու համար պատրաստ էք մեծ զոհողութիւններ գործելու.

Անտուան նայեց երիտասարդ կնոջ վրայ և ասաց.

—Օ! ինչպէս լաւ գիտէք ձեր ոյժը ինձ վրայ... այդ ճշմարիտ է, ես պատրաստ եմ կեանքս տալ, միայն թէ արժանանամ ձեր ժպտին.

Նկատելով նրա ոգևորութիւնը, չեղինէն ուզեց վեր կենալ, բայց պէտք է ստիպէր նրան ասել, ինչ որ ուզում էր իմանալ և փափուկ ձայնով ասաց.

—Ես չեմ պահանջում ձեր կեանքը, այլ խնդրում եմ ասել՝ ձրտեղ է ամուսինս.

—Որտեղ կարող է լինել, եթէ ոչ տ. Օլիֆոնի մօտ.

Նա գունատեց, շրթուները դողացին. բայց ինքն իրան չըկորցրեց և աւելացրեց.

—Ուրեմն, ուղարկեցէք նրա ետեւից...

—Ի՞նչ դուրս կըգայ դրանից.

—Թէկուր հէնց այն, որ դրանով դուք ինձ հաճոյ բան արած կըլինիք:

Չեղինէն այս խօսքերն արտասանեց հաճոյանալ ձևանալով. նա ուզում էր հմայել նրան, որպէս զի ստիպէ կանչել Լուիին. բայց որովհետեւ Անտուան չէր պատասխանում, նա ժպտաց և ասաց աղերսանքով.

—Միթէ ես ձեզ զուր դիմեցի.

Նա վառարանից, որի վրայ չենւած էր—հեռացաւ և մօտենալով չեղինէին՝ ասաց սառնութեամբ.

—Մի փորձէք այլ ևս ինձ չիմարի տեղ դնել. դուք ձեզ ստիպում էք հաճոյանալ ինձ, չընայելով, որ դա ձեզ դուր չէ գալիս և ինձ համար էլ անասելի ծանր է. դուք ուզում էք ինձ ծառայեցնել ձեր ամուսնուն մերձենալու համար... սակայն դա անվայել է՝ թէ ձեզ և թէ ինձ.

Չեղինէի սիրտը ճնշւեց. ինքն իրանից ամաչում էր. Փոցիա մի խօսքով մերկացրեց նրա գաղտնիքը. նա խորը հաւաչեց և ասաց.

—Օ! Աստուած իմ! ինչ անեմ. ուրեմն.

—Լսել ինձ... օ, սպասեցէք. գոչեց Փոցիան, տեսնելով, որ նա վախեցած վերկացաւ տեղից. դուք այս րոպէիս խնդրեցիք ասել ճշմարիտը, իսկ այժմ վախենում եք լսել.

—Ոչ, պատասխանեց չեղինէն, զլուխը հպարտութեամբ բարձրացնելով. խօսեցէք, ես ձեզ լսում եմ:

—Ի՞նչպէս ասացին ձեզ թէ ձեր ասուսինը այտուղ, մօտս է.

—Անստորագիր նամակով. այնտեղ գրւած էր «վաղը նա գնում է և դուք գիտէք ում հետ»...

Արշալույս

(Կրթարուհակի)

ԻԳԻՆԱԼԻՉՄ ԹԷ ՄԱՏԵՐԻԱԼԻՉՄ *)

Բայց ցաւալին այն է, որ մինչ այդ գիտնականները իրանց մեծ-մեծ հատորներով բեցեպտներն էին գրում, մարդկային կեանքն ու պատմութիւնը շարունակւում էին իրանց գծած ուղիով առաջ գնալ ու վարդանալ. իսկ մարդկութեան մեծամասնութիւնը շարունակում էր միշտ միևնույն դժոխքի մէջ մնալ, ինչ էր և առաջ: Դիշտ է, փրանսիական մեծ յեղափոխութիւնից յետոյ, արեւմտեան Եւրոպայի զանազան երկրներում և վերջն էլ Ռուսաստանում, մէկը միւսի յետեւից սկսւած են կտրաւաւ ճորտութեան շղթաները, բայց, ինչպէս ստորեւ կըտեսնենք, այդ ոչ թէ այն ժամանակաշրջանների քարոզած մտքերի ու գաղափարների շնորհով է լինում, այլ լոկ արդիւնաբերական միջոցների ու տեխնիկայի զարգացման և տնտեսական շարաբերութիւնների փոխելու շնորհով. Սակայն առաջին անգամից այդ իդիօլոգ գիտնականները մեծ հրճանքի մէջ էին. նրանք այնպէս էին հաւատացած, թէ անարգ ճորտութիւնը իրանց քարոզած գաղափարների ազդեցութեան տակ խորտակեց: Բայց յետոյ, որչափ մեծ էր նրանց հիասթափութիւնը, երբ նկատեցին, թէ իրանք սաստիկ սխալել են, որովհետեւ թէև ճորտութեանը վերջ տրեցաւ, բայց իրապէս մարդիկ զարձեալ ճորտեր մնացին, այս անգամ պրօլետարիատի ամենայն սեպհականութիւնից զուրկ բանւորների ձևի տակ: Եւ չիրաւի, կապիտալիստական արդիւնաբերութիւնը, իր ունեցած առաւելութիւնների հետ միասին, այնպիսի մի թշուառութիւն, խեղճութիւն ու բարքերի ասպակաւութիւն առաջ բերեց, որ ամենքն էլ սոսկացին...

Սկսեց հասարակական գիտութիւնների նոր ուսումնասիրութիւն, նոր հետազօտութիւններ և հասարակական ու քաղաքական կազմակերպութեան նոր ու բազմա-տեսակ բեցեպտներ. Մնալով միշտ միևնույն ուսուցիստները, հաւատարիմ կենալով միշտ այն սկզբունքին, թէ մարդն է իր նախազգի հեր ու պատմութեան համար ուղի գծողը, թէ մարդկային բոլոր թշուառութիւնների պատճառը տգիտութիւնն է, իրանց չարն ու բարին չհասկանալն է և այլն, նրանք այս անգամ իրանց բեցեպտները ոչ միայն երկրի կառավարիչներին ու seigneur-ներին էին առաջարկում, այլ և հասարակ ժողովրդին-բանւորներին ու արհեստաւորներին, հրաւիրելով նրանց ընդհանուր ոյժերով այնպիսի արհեստանոցներ ու գործարաններ հիմնել, որտեղ բոլորն էլ հաւասարապէս աշխատեն ու իրանց արդիւնաբերութիւնը հաւասարապէս բաժանեն իրանց մէջ և այլն, հարուստ ու իդիօլոգ անգլիացի Բօբերտ Օուէնի Անգլիացում ու Ամերիկացում այդ սկզբունքներով գործարաններ հիմնելը, կոլոնիա հաստատելը և դրանց պատճառով բոլորովին սնանկանալը—հւմ չայտնի չեն: Իսկ Պրուդոնի և Լուի Բլանի քարոզած ազգային բանկեր ու գաւազան բանւորական ասօսիացիներ (արդիւնաբերական ըն-

*) Տես Ցարագ № 4.

կերութիւններ) հիմնելու գաղափարներով մինչև այսօր էլ դեռ հրապուրւողներ կան թէ Արեւմտեան Եւրոպայում և թէ Ռուսաստանում. (ինչպէս օրինակ՝ Պ. Լեւիցկին):

Բայց որչափ էլ չաշխատեցին այդ քաղաքատնտես ու սոցիոլոգ բժիշկները. որչափ էլ նրանք խիստ միջոցներ չառաջարկեցին հիւանդոտ հասարակական ու քաղաքական կազմակերպութիւնը բժշկելու համար, դարձեալ ոչինչ չօգնեց. յամառ լատմութիւնը շարունակեց միշտ իր գծած ճանապարհով ընթանալ ու զարգանալ. Կապիտալիստական արդիւնաբերութիւնը, գնալով, զարգացաւ, կապիտալիստների հարստութիւնը չտեսնեա՞ծ մեծութեան հասաւ, խաշոր արդիւնաբերութիւնը իր մրցումով տապալեց. ոչնչացրեց բոլոր ընկերական հիմունքներով կազմած մասնաւոր արդիւնաբերական ձեռնարկութիւնները: Քաղցած պրօլետարիատը, գնալով, բազմացաւ, իսկ իդիօլօգ անհատը մնաց շւարած իր անզօրութեան և... մարդոց տղախտութեան վրայ, որ խուլ մնացին իր գեղեցիկ քարոզներին...

Եթէ մենք ասում ենք, թէ այդ իդիօլօգ գիտականների ու հասարակական գործիչների արած վերջնական հաշիւները սխալ դուրս եկան մարդկային պատմութեան վերաբերեալ, եթէ ասում է, թէ նրանց մտածողութեան հիմնական ձևը կամ տէօրիան սխալ էր, այդ, ի հարկէ, չէ նշանակում, թէ նրանց գիտական աշխատութիւնների ու վեհ ձգտումների նշանակութիւնը դրանով պակասում է: Նրանց գործերը, անկեղծ ու բարձր գաղափարներ, հասարակական խնդիրների վերաբերեալ արած հետազոտութիւններն ու ուսումնասիրութիւնները այնպիսի մի գանձ են մարդկային մտքի մշակութեան գործում, այնպիսի վիթխարի մահարձաններ են, որ հազիւ թէ մարդկութիւնը կարողանայ նրանց մոռանալ, իսկ նրանց սխալները շատ հասկանալի ու նոյն իսկ բնական են դառնում, եթէ պատմութեան յու հասարակական խնդիրների վրայ չաչենք տնտեսական մատերիալիզմի տէօրիայի տեսակէտով: Բայց նախ քան այդ տէօրիայի մասին խօսելու, ասենք մի քանի խօսք էլ այն մասին, թէ ինչպէս արեւմտեան Եւրոպայի իդէալիզմը անդրադարձաւ ռուսաց գրականութեան ու կեանքի մէջ:

II. Ռուսաց գրականութիւնը, ինչպէս յայտնի է, չափազանց մանուկ է. նրա փայլը սկսեց քառասնական թուականներին, երբ արեւմտեան Եւրոպայի յեղափոխական շարժումներից ոգևորւած ռուսաց երիտասարդութիւնն էլ սկսեց բուռն կերպով աշխատել ճորտերի ազատութեան համար: Ուստի յայտնի չեն Բելինսկու, Յերցենի, Գրանովսկու և այլոց անուններն ու աշխատութիւնները, որոնք, եւրոպական իդիօլօգների օրինակին հետեւելով, շարունակ անհատական ազատութիւն և ընդհանուր ժողովրդի բարեկեցութիւն էին քարոզում: Այդ ժամանակների ռուսաց հասարակական ու գրականական գործիչները երկու կուսակցութիւնների էին բաժանուել. մէկը, ազատամիտները, որոնք յայտնի են «արեւմտական» (западники) անունով, իսկ միւսը «սլաւֆիլներ» կուսակցութիւնն էր, որոնց պարագլուխն էին Ակսակով և ուրիշները:

Այդ երկու կուսակցութիւնների գլխաւոր տարբերութիւնը նրանումն էր, որ «արեւմտականները», ամբողջապէս ընդունելով եւրոպացիների գիտական տէօրիաները ու աշխարհայեցողութիւնները, շատ իրաւացի կերպով ասում ու պնդում էին, թէ՛ ռուս ժողովուրդը եւրոպական ազգերի մի ընտանիքը կազմելով, ենթարկւած է միևնույն պատմական օրէնքներին, հետեալէս նա էլ պիտի անցնի առաջադիմութեան ու զարգացման նոյն ուղիով, ինչ ուղիով որ անցել են եւրոպական ազգերը: Եւ խնդրի վրայ այսպէս նայելով, նրանք, ինչպէս ասացինք, իրանց գաղափարներով ու հասարակական գործունէութեամբ ամբողջապէս հետևում էին եւրոպական ազգերի առաջադէմ իդիօլօգ կուսակցութիւններին: Իսկ սլաւֆիլները, նոյնպէս ընդունելով անհատի ներգործական դերը ազգերի պատմութեան մէջ, զանազան փաստերով հատտաւում էին, թէ սլաւոնական ազգը շատ ու շատ կողմերով տարբերում է Ֆրանսիացիներից, գերմանացիներից և այլն, ուստի նա պէտք է բոլորովին տարբեր ուղիով զարգանայ ու առաջադիմէ: Նրանք շատ անգամ այնպիսի ոգևորութեան էին հասնում, որ աշխատում էին հաւատացնել, թէ վերջ ի վերջոյ եւրոպական ազգերը պիտի հետևին ռուսաց օրինակին ու՝ դրանցից շատ լաւ բաներ պիտի փոխ վերցնեն, և ոչ թէ ռուսները նրանցից...

Ու. Խ.

Գ Ե Ղ Ա Ր Ա Տ Ս

Թաւառն-Երաժշտութիւն

Ջաբթուայ ընթացքում կաշաղա՛կ Լրեք բենեֆիս, օր. Պապաչեանի—Փառուս. տ. Տիմանինայի—Քեդրոպա և այ. Վալենտինովի—Տիօկոնցու, վաղն էլ պ. Բարբինու բենեֆիսն է և երգելու է Լեռնային բազե (Горный Коло) բենեֆիցիանտի նոր օպերան:

Այդ չորս բենեֆիսներից ամենահետաքրքրականն, ի հարկէ, վաղաջ բենեֆիսն է և այդ շատ հասկանալի է, Բենեֆիցիանտը իր տանին գնում է

երաժշտութեան գանձարանում իր լուծան, որ եթէ շատ փոքր էլ լինի և աննշան էրաժշտական տիեզերքի համար, այնուամենայնիւ մեզ համար շատ թանկ է և արժանի գրուտաւնաց: Պ. Բարբինի հմուտ երաժշտագէտ է, լաւ ղեկավար և լուրջ վերաբերող գործին. սրանք առհաւատչեաներ են, որ նրա նոր ստեղծագործութիւնը ընդունելու է վաղը հրճաւնքով:

Օր. Պապաչեանի բենեֆիսը, ինչպէս ամեն տարի, չիքն էր և աջող մուտքի ու ընծաների կողմից: Ներկայացումը եթէ չաւենք թոյլ անցաւ միջակից

մի փոքր էլ հանած (3—): Մեղ վըշտացնում է այն աննպատ վերաբերմունքը, որ երաժշտաւեր Թիֆլիսն ունի դէպի գեղարեստը և նրա սպասաւորները: Ի՞նչ արժէք ունին զըլխապատառ շնորհալի երգչուհու տօնին ամեն ջիդ թափել տոմսակ ունենալու, իսկ նրա հէնց նախորդ օրը Դեւի ներկայացման անտարբեր մնալ դէպի այն փաստը, որ օր. Պապաչեան երգում էր Թաւառի դերը համարեա դատարկ թատրոնում: Ի՞նչ արժէք ունին այն ընծաները, ծաղիկները, դափները, որ երաժշտաւեր Թիֆլի-

սը մատուցանում է միաժամանակ թէ օր. Պապայեանին և թէ հետեւալ օրը տ. Տիմանինային թէկուզ դատարկ թատրոնում: Տ. Տիմանինա կոլորատուր-սոպրանօ փոքր ձայնով մի քանի օպերաներում երգում է աջող. նա շատ լաւ Սենգուրոչկա էր ու արտաքինն էլ աւելի էր նպաստում նրա դերին: Հետեւալ օրը երգում էին Դիմակահանդես, Հսկայ տենօր Լոնգո-բարդիի դիմաց կանգնած էր տ. Տիմանինան պաժի դերում և երգում էր: Հասարակութեան դիւր եկաւ նրա տալալաները ու կրկնել տաւ: Իսկ թաւշեայ տենօրի աչքերում մենք կարդում էինք—«դժբախտ եմ, որ զօնում եմ մի հասարակութեան մեջ, որ նրան չեն նայում»: Եւ ճշմարիտ, պ. Լոնգոբարդուն երաժշտաւոր Թիֆլիսը չըկարողացաւ ճանաչել. ոչ թէ նրա բենեֆիսին թատրոնը լիքը չէր, ոչ թէ նա ընծաներ չըստացաւ, այլ շատ յաճախ նա երգում է բոլորովին դատարկ թատրոնում: Դնահատել է պ. Լոնգոբարդուն դերեկցիան, որին տալիս է խմբի մէջ առաջնականութիւն և ռոճիկ անհամեմատ շատ, քան միւս բոլոր արտիստներին:

Tigo

Հայերէն ներկայ. Աստախանում

Յունւարի 29-ին օրինորդաց զպրոցի սենեակներում քաղաքիս աղիւսաց օգտին կայացաւ վաղուց սպասած «հայկական երեկոյթը»: Ուսումնարանի մեծ դահլիճը զարդարւած էր արեւելեան ճաշակով: 11 ժամին մօտ սկսեցին եւրոպական պարեր, իսկ մի ուրիշ սենեակում, գորգերով զարդարւած, ասիական պարեր, որտեղ աշուղն ու կաւար առանձին ոգևորութեամբ երգում էին զանազան հայկական երգեր և պարում էին մինչև առաւօտեան 5 ժամը «Լեզգիկա», «Ազուրդարա»: Երեկոյթին ներկայ էր գլխաւորապէս հարուստ դասակարգը, որովհետեւ, տոմսակները թանկութեան պատճառաւ, (աղտմադիկ վճարում էին 3 բուրլի, կանայք 2 բուրլի) միջակ դասակարգը բացակայում էր: Երկրորդութիւնը, որ անցեալ տարի տեղեկութեան ներկայացումն առաջին անգամ անցրեցին, նրա շարքէ ժամանակ ներկայացումներ տալ մեծ պատին:

Ունկնդիր

ՄԵԾԱՊԱՏԻԻ Պ. ԱՅԱՄ ՍԱՐԴԱՐԵԱՆԻ
25 ԱՄԵՍՅ ՅՈՒՆԻԱՆԻ

Յարգելի Մասնաժողովին

Թող ներսի ինձ եւս այս հանդիսաւոր տօնախմբութեան օրը ուրախութեամբ եւ յարգանքով, հաւաստիքով յայնցեալ մեր գլխած աղիւսիկ հայ քաւրոնի ժառանգ եւ բազմաթիւս մեակին՝ սրակից բարեկամ պ. Աղամ Սարգսեանին՝ նորա 25 ամեայ անձնէր ծառայութեան համար իբրեւ հեղինակ, իբրեւ դերասան եւ իբրեւ սցենարիստ, որ մեր քաւրոնի տարեգրութեան մեջ հազար գիւս երեւոյթ է:

Կրցանկամ, որ նա այլ եւս երկար ու ձիգ տարիներ պահպանէ իւր երիտասարդական խանդը ու եռանդը յօգուտ հայ բնի եւ հայ հասարակութեան գեղարուեստական կրթութեան:

Դաւր. Սուրբակեանց

յ 2-ն փետրւարի

1900 թւական Թիֆլիս

ՄԵՐ ԳՐԱԿԱՆ ՎԱՐՔ ՈՒ ԲԱՐՔԻՅ

Մեակը դարձեալ շարունակում է իր աննպատակ և վնասակար դերքը դէպի հայ վաստակաւորներն ու գործիչները: Նա չէ կարողանում առանց զայրոյթի մարտել այն փառաւոր տօնախմբութիւնը, որ օրերս կատարւեց ի պատիւ պ. Աղամ Սարգսեանի:

Մշակը մատի փաթաթման է շինել պ. Սարգսեանի Մոդա եւ քա՛վար սը և ուրանում է նրա միւս հազար անգամ աւելի օգտակար գործերը: Ժամանակին մամուլը, նամանաւոր Տարազը խիստ կշտամբեց պ. Սարգսեանին իր այդ գործի համար, հայց ունենալ ուրիշ անձնական պատճառներ, ռիսակալ լինել և մի աննշան, բոլորովին մոռացած, ռոպէական մի գործ մատի փաթաթման շինել և չըղնահատել 25 տարի նրա մատուցած օգտակար ծառայութիւնը ազգին, այդ հօր փաստ է Մեակի անձնական ուսակալութեան:

Եւ որ աւելի ծիծաղելի է, պ. Սարգսեանի այդ տօնախմբութիւն կատարողները բոլորն էլ Մեակի բարեացակամները, թղթակիցներն ու աշխատակիցներն են: Թիւրիմացութիւններ չըլինելու համար չիշենք մի քանի

նի անուններ. Պ. Մուրադբէգեան (Թիֆլիսի), Ներսէս Դաւթեան (Բագլի), Պետրոս Մոճուեանց (Ալեքսանդրոպոլի) թղթակիցներ. Պ. Ղաւա-Մուրազա իր խմբով մշակականութեան էսենցիա, Ուրեմն՝ Մեակի աշխատակիցները, թղթակիցներն ու բանակը համերաշխ չեն աշխատանք նրա բռնած վնասակար դիրքին, կազմել են օպոզիցիա և ընդդէմ Մեակի կատարում են գործեր, որ դիւրեկան չեն խմբագրութեան:

Ցաւալի, թէ ուրախալի փաստ...

Նամակ խմբագրին

Յարգոյ խմբագիր

8 փետր.

Խոնարհաբար կըխնդրեմ թոյատրէք ինձ Տարազի միջոցով յայտնել իմ անկեղծ և խորին շնորհակալութիւնս այն բոլոր համակրող և շնորհաւորող անձանց, որոնք պատեցին ինձ փետրւարի 2 ին տեղի ունեցած հայկական ներկայացման օրը. միւսնոյն ժամանակ յայտնելով իմ վիշտը, կըխնդրէի ներողամիտ գտնել դէպի ինձ այն լուտանքների համար, որոնք իմ պատճառաւ թափւեցին թէ հանդիսականների և թէ հեռաւոր տեղերից շնորհաւորող անձանց դիմին «Մեակ» թերթի կողմից:

Մնամ երախտապարտ

Ա. Սարգսեան-Արեւաշեն

Աղամ Սարգսեան-Արեւաշենցիի ստացած ընծաները իր 25-ամեայ յօբելեանին

Ուղերձներ. Կարա-Մուրազի Թիֆլիսի մշտական խմբից (պապկա), Թիֆլիսի հայ դերասանական ընկերութիւնից (ալբոմ և պսակ) Հանր. հայ. ներկ. ղեկավարող մասնաժողովից, պսակ. Մասնաժողովից (գործիչ) պսակ և պապկա. Վրաց դերասանական ընկերութիւնից, պսակ. Սաֆրազեան ամուսիններից՝ պսակ. Ուղերձ Մոզդոկից, պապկա. Սերբիկ Միխումբ համակրող հայ երիտասարդներից. Արծ. կուժ և սկուտղ. Փոխ. բանկայի ծառայողներից. Հաշտաբխանի թատերասերներից. ալբոմ. Հայ երիտասարդ. բաժակակալ. Յիշատակարան արձաթեայ Թաւրոն հանդիսի հրատարակից. Ղարսից — բալակ արձաթից. Մ. Գեղուկովից գգալներ. Յօբելեանի պատկերը՝ իր ծառայող ընկերներից. Մի պատկեր յո-

բեկեարի պիէսներին հերոսներէն կազմ. նը-կարիչ Վ. Միրզոյեանցի. Քնար Սիւրտու-ձէից. Պորտմանէ Ղևոնդեանցից. Սունդու-կեանցի նամակր (որ տպագրուած է սոյն №-ում). Ջիւանի ոտանաւորը: Հեռագիր-ներ՝ Մոզգովից, Բագլից, Աստրախանից, Ախալցխայից, Ղուլաւերից և այլն:

Այսեղ, այնեղ, ամենեղ

Ս. Էջմիածին, 7 փետր.

Սեդրակ Մանգիկեան, մեր միակ և յայտնի ժանկավարժը հիւանդու-թեան պատճառով ստիպւած է թող-նել իր սիրելի դպրոցական ասպարէ-զը, որովհետեւ նրա դէմքի լուպուս կոչ-ւած հիւանդութիւնն այնչափ սաստ-կացել է, որ երկու կաշ թէ կարող է ազդել տեսողութեան վրայ:

Թէ ի՞նչ պէտք է լինի ընտանիքով ծանրաբեռնւած մեր ժանկավարժի դրութիւնը, չըզիտենք. և արդեօք պի-տի կարողանայ բժշկելու գնալ, այդ էլ մեզ անյայտ է:

Բայց Ս. Էջմիածնի Գէորգեան Հո-ղեոր ճեմարանը ի նկատի առնե-լով նրա հեռանալը, այլ և այն՝ որ անցեալ տարի սեպտեմբերին լրացաւ նրա դպրոցական գործունէութեան քսանհինգ ամեակը, որ դժբախտա-բար այնպէս աննկատ անցաւ մեր անտարբերութեան շնորհիւ, մտադիր է այս փետրուար ամսի 26-ին մի հա-մեստ գրական երեկոյթով իր յար-գանքը յայտնել բազմաշխատ վաստա-կաւորին և նրան ողջերթ մղով:

Ս. Լ.

Նրեան. 6 փետր.

Թէ որ աստիճանի հրէշաւոր չափերի է հասնում տգիտութիւնը մեր հասարակ դասակարգի և առաւելագէտ գիւղա-կան ժողովրդի մէջ՝ դրա մի լաւ ա-պացոյց կարող է համարել հետեւեալ թարմ դէպքը, կամ ինչպէս գիւղացիք են ասում «հրաւեք», որը «Նովրուզի սուրբ» կամ «խօսող պաւ» անունն է կրում: Դա այս է. սրանից մօտ 15 օր առաջ, Նրեանից հարաւ 30-ից 35 վերստ հեռաւորութեան վրայ Ե-րասխի ափին գտնուող հաշաբնա՝ Նով-րուզլու գիւղում մի հին տան պատից մարդիկ ձայն են լսում: Խօսող ձայ-նը իրան անւանում է Սուրբն Սա-հակ և պատւիրում է ժողովրդին «ա-

ղօթել, պատարագ և զոհ անել, ո-րովհետեւ Աստուծային ցասումը մօ-տենում է, երկրաշարժ, հիւանդու-թիւններ և այլ զուլումներ պէտք է դան»: Այդ ձայնը ամեն օր երեք ան-գամ կրկնում է: Բազմաթիւ մարդիկ շրջակայ գիւղերից թափւում են Նով-րուզլու և լսում այդ ձայնը, որից մի-ևնոյն ժամանակ նրանք զարհուրում և յուզւում են: Ղամարլուից գաւառա-պետի օգնականը նոյնպէս գնում է այն տեղը և նոյնը իր ականջով լսե-լով, կնքում է այն սենեակի դուռը, որի մէջ պատից լսում է ձայնը, ու յայտնում է այդ մասին տեղիս պ. նահանգապետին: Նրեանում այժմ էլ ուրիշ բանի մասին չեն խօսում, ա-մեն տեղ էլ Նովրուզլուի սուրբն է լսօսակցութեան առարկան: Թէ ի՞նչ է այդ «հրաւեք» էությունը՝ դա երե-ւի շուտով կը պարզւի. երեկ արդէն լուր տարածւեց, որ դա ոչ թէ մի հրաշք կամ անբացատրելի երեւոյթ է, ինչպէս տրամադիր էին կարծել շատ մարդիկ, այլ մի չարամիտ փոկուս է եղել ինչ որ տաճկահայաստանցի գաղ-թական Եղիայի կողմից, որը իբրեւ թէ հարեան տանից ստորերկրեայ ական փորելով հասել է մինչև այդ պատին և այնտեղից սկսել է պատգամներ խօսել սնապաշտ ժողովրդին: Թէ և այս վերջին լուրը դեռ չէ ստուգւած և Նրեանում գտնուող գիւղացիք ա-մենևին չեն հաւատում դրան, բայց դա այնքան հաւանական է թւում, որ կարծում ենք, եթէ այդպէս էլ չըլինի, անշուշտ դրա նման մի ուրիշ բան կըլինի նրա աղբիւրը: Ծիծաղե-լին այն է, որ Նրեանում խիստ բազ-մաթիւ են այնպիսի «սիւրսուկաւոր», «գալսուկաւոր» պափոններ, որոնք պատրաստ են բերանները բաց, ժամե-րով լսել այդպիսի ֆանտաստիկական վրոյցները և ձեզ անհաւատ կը համա-րեն երբ կը փորձէք համոզել նրանց, որ հրաշքների դարը վաղուց անցել է:

Այս «հրաւեք» դէպքը ցոյց տւեց սակայն, մեր գիւղական տղէտ մաս-սաչի հոգեկան աշխարհի մի շատ տը-գեղ պատկեր: Մարդիկ և առաւելա-պէս կանայք մի ուխտատեղի դարձ-րին այդ խորհրդաւոր սենեակը: Արը-ջակայ թուրք գիւղացիք իրանց սնա-հաւատութեամբ գերազանցեցին հայ-երին: Բազմաթիւ ոչխարներ ու տու-ւարներ «մատաղ աւուեցան» և մինչ-

դեռ մի կողմից անասունների ժան-տախտի պատճառով էին կոտորել գիւ-ղացիների տաւարի մեծ մասը, միւս կողմից էլ սակաւաթիւ մնացորդից բաւականին զոհեր բերին «սուրբ Սա-հակին»:... Եւ որքան զարհուրանք ըզ-գաց խեղճ ժողովուրդը այս երկու շա-բաթուայ ընթացքում, որքան յուզուեց, որքան տանջուեց... և այդ ամենը նա կրեց շնորհիւ իր անծայր տգիտու-թեան:

Այս, ով պիտի բանայ նրա աչքե-րը. ով պիտի դէպի լոյս առաջնորդէ նրան. ում վրայ է ծանրանում այդ դժւարին և սրբազան պարտականու-թիւնը: Հոգեւորականութեան—գիւղա-կան քահանաների. բայց չէ՞ որ տգի-տութեամբ նրանք բոլորովին հաւա-սար են այն ամբոխին, որի թէ և հո-վիւներն ու առաջնորդներն են իրանք, բայց երբեք չեն կարող առաջնորդել նրան դէպի լոյս, դէպի բարին. ընդ-հակառակն ամօթալի փաստերը հաս-տատում են, որ հէնց այդ գիւղական քահանաներն են, որոնք շատ անգամ աշխատում են շահագործել ժողովրդի սնահաւատութիւնը և օգտւել նրա-նից: Հերթը գալիս է մեր երկրի ին-տելիգենցիային. սակայն, ընթերցող, կարելի է չըծիծաղել, այդ անունը լսե-լով Նրեանում: Եւ ովքեր են մեր ին-տելիգենտները—մի կերպով համալ-սարանի դասընթացն աւարտած բը-ժիշկներ ու փաստաբաններ, որոնք գիտլումը ծոցերին Նրեան են վազում իրանց համար ապահով կառիւթ ձեռք բերելու համար: Մարդիկ, ո-րոնց համար այլ ևս չըկայ ոչ մի ի-դէալ, որոնց համար գոյութիւն չունի տգիտութեան ու զրկանքների մէջ տառապող անօգնական ժողովուրդ, որոնք իրանց շուրջը ոչինչ չեն տես-նում, որովհետեւ նրանց աչքերը չա-ռած են դէպի այն երանաւէտ աշ-խարհը, ուր արեւից պայծառ փայլում են դեղին ոսկիները... Դրականապէս ասում ենք, որ ինքնախաբէութիւն է ներկայումս որեւէ լաւ բան սպասել մեր քահանաներից ու համալսարա-նականներից: Ի՞նչ է մնում.—ինք-նաճանաչ երիտասարդութիւնը, բայց նա սակաւաթիւ է, թույլ ու առօրեայ հոգսերի տակ ճնշւած: Ուսումնարան-նէրը, բայց նրանք այլ ևս չըկան, նոր բացւածներն էլ այնքան սակաւաթիւ են... Մամուլը, բայց տասնեակ գիւ-

ղեր կան, ուր մի հատ հայերէն լըրապիր ճրագով չէք գտնիլ... Հապա էլ ինչ է մնում...

— Երևանում այս տարի ձմեռը շատ ուշ սկսեց, բայց շատ խիստ էլ եղաւ։ Վերջին ժամանակները ոչ մի տարի այս ձմեռայ չափ ձիւն չէր եկել, ոչ էլ այսպիսի ցրտեր են եղել։ Ահա մի շաբաթ է, որ եղանակը բոլորովին փոխւել է—կատարեալ դարնանային է։ Ձիւնները արագ հալուում են, սկսել են Երևանի հրաւայի ցեխերը, որոնք անշուշտ երկու ամիս դեռ չեն վերջանալ։

— Սան

Դ ա ղ ո ճ ա կ ա ն

Լուսաւորութեան միջնորդութիւնը մի նախագիծ է ներկայացնելու, որով աւելացնում է օրիորդաց ուսումնարանում ծառայող կառավարչուհիների և ուսանողուհիների կենսաթոշակը։ Մտադրութիւն կայ 25-ամեայ ծառայութեան համար զիմնադիօնների կառավարչուհիներին նշանակել տարեկան 500 ռ., պրոգրմնադիւնների կառավարչուհիներին 400 ռ., վերակացուհիներին և ուսուցչուհիներին 300 ռ.։ Վճռւած է բոլորի նախկին ծառայութիւնն ևս հաշւի առնել կենսաթոշակի տարիները որոշելիս։

— Երկրագործական և պետական կալաճների միջնորդութեան մէջ ծրագիր է մշակուած Թերեքի շրջանում և Երևանի նահանգում գինեգործական դպրոցներ բանալու։ Առաջինում դադալաների, իսկ երկրորդում տեղական բնակիչների համար։

Ս Ս Հ Ո Ղ Փ Մ Ե Ր

Երկրագործական և պետական կալաճների Առկառի լիազօր պետ. խորհրդ. Ե. Ս. Մեդէկի իր պաշտօնի վերաբերեալ գործով առ ժամանակ մնալու է Պետերբուրգում։

— Պարիզի ցուցահանդիսում Առկառի մասի կառավարիչ Ռադգէն արգէն ուղեւորել է Պարիզ։

— Թոյլատրուած է նաւթային արդիւնքներն Պարսկաստան և Ազգար արտահանել առանց ակցիզի։

— Մտադրութիւն կայ խոշոր կենդանուններում մտցնել դրամներին փոխադրութիւն հեռագրի միջոցով գողութիւն։

ների առաջն առնելու համար։ Ուղեւորը տոմսակ գնելիս իրաւունք կունենայ փողերը տալ գանձարանում և ստանալ այն քաղաքում, ուր գնալու է։

— Ռուսաց թերթերում կարգուած են, որ հայոց պատրիարք Օրմանեանի դիմումով, լծուքաց ներքին գործերի մինիստրը հրամանագիր է ուղարկել Վանի, Դիարբէքլիի և Բիթլիսի նահանգապետներին, որ նրանք կարգադրութիւն առնեն իրանց վարչութիւնների մէջ բաժանելու հայերին սերմացու արքունական պահեստներից առաջիկայ վարուցանքերի համար։

— Թիֆլիսի ոստ. պաշտօնակատար Առկառի, Առաւարդապետի կարգադրութեամբ ուղարկուած է Պետերբուրգ, Մոսկա, Օդեսսա և Վարշաւա ոստիկանական ծառայութեան վիճակի հետ ծանօթանալու չիշեալ քաղաքներում։

— Երկուշաբթի, փետրւարի 4-ին քաղաքային դռնայի դահլիճում բնտրութիւններ եղան քաղաքագլխի տեղապահ բնտրելու նրա բացակայութեան ժամանակ։ Փոխանորդներ առաջարկեցան ինքնավարութեան չորս անդամները։ Սբ. բանցից երկուսը քաղաքի ինքնակառավարչութեան հրաժարեցին, իսկ երկուսն էլ չ'ընտրեցին։ Դրանք էլ Մ. Ս. Ախտակով, որ ստացաւ 15 սպիտակ 17 սևի դիմաց, իշխ. Ա. Մ. Բրուկսեան-Երկաշնաբազուկ 14 սպիտակ և 18 սև քէէ։

— Առկառի Առաւարդապետի պալատը էլեկտրականութեամբ լուսաւորելը կրակի փետրւարի վերջին Բացի պալատի շինութիւնը լուսաւորելուց, կրկնաւորելի աշգիւն և պալատի դիմացի հրապարակը, որի վրայ կրգրի երկու մեծ գունդ։

— Հետգնետ Առկի ջուրը յորդանում է, արդէն երկու արշին նա բարձրացել է և ստորին տեղերում դուրս է եկել, ափերից։

— Պետերբուրգից գրում են, որ լեռնային դէպարտամենտում վճռւած է հետազօտութիւններ կատարել Թիֆլիսի, Քուլթայիսի և ուրիշ գաւառներում, որտեղ նկատուած են **ուսթային տաքիւր-նիւր**։

— Թիֆլիսում յունւարի 22-ից մինչև 1-ը փետրւարի 26 վարակիչ հիւանդութեան (ծաղիկ, սկաւալտին, տիֆ) դէպքեր են տեղի ունեցել, որոնցից 3 դէպք մահով է վերջացել։

— Ի նկատի ունենալով, որ այժմ սկսել են մեծ քանակութեամբ մտացու կենդանիներ բերել Թիֆլիս, քաղաք. վարչութիւնը մտապիւր է մօի սակաւները ցածրացնել։

— Մոսկուայից պ. Իսահակ Ժամհարեանը ուղարկել է բաւականաչափ գրամ Ա. Պոլիս պատրիարքարան-Մարաշի որբանոցին արհեստագիտական բաժանմունք աւելացնելու համար։

— Ինչպէս առաջուց հաղորդել էինք, պարսից ձահի Թիֆլիս գալը ճշտուում է,

որը այստեղից ուղեւորելու է Պարիզի համաշխարհային ցուցահանդէսը։ Նորին մեծութեան մուտքը քաղաքում սպասուած է մայիս ամսին։

— Փետրւարի 10-ին, հինգշաբթի, զինւորական խորհրդի դահլիճում, նահանգական շրջանի շինութեան մէջ տեղի ունեցաւ լեռնային ինժիներ Վ. Ն. Վերբիի զեկուցումը Ախալքալաքի գաւառում տեղի ունեցած երկրաշարժի մասին։ Մուտքը ձրի էր։

Ճանապ. հաղորդակցութիւն

Քառուի-ի ասելով, Ասպից ծովի յատակն այն բան է փոփոխւել որ այն քարտէզները, որոնք շինուած են նաւավարների համար և նշանակուած են վտանգաւոր տեղերը, ներկայումս անգործագրելի են։ Ծովի վրայ շատ տեղերում կազմւել են կղզիներ և ջրի տակ ժայռեր։

Խ ա ո ճ լ ու ռ ե Ր

Անգլիացիների համար փետրւարը չաջողակ ամիս կարելի է համարել։ Մի շարք չաջողութիւններից յետոյ, վերջապէս զօրապետ Ֆրէնչը ազատեց Կիմբէրլէյ քաղաքը, որ երկար ժամանակ պաշարուած էր բօէրներից։ Ֆրէնչըն առանձին ընդդիմութեան չըհանդիպեց, հաւանականաբար, բօէրները կշռելով իրանց ոյժերը, խոհեմութեամբ նահանջեցին։ Բօէրների զօրաբանակի հրամանատար Կրոնիէ, իբրեւ թէ նեղ դրութեան մէջ է, շրջապատուած ինելով անգլիացիներից, Եթէ բօէրների նահանջումները դիտաւորեալ չէ, ապա ուրեմն չաջողութիւնը անգլիական զէնքի կողմն է։

Բուլլերն էլ հերոսական ջանքեր է գործ դնում Լէգի-Սմիթը ազատելու։ Վերջապէս կարծես բախտը քանիցս անգամ պարտուած զօրապետին ժրպտալու է, թէ և շատ թանգ գնով։

— Չինաստանում խորտամենները մեծ չափեր են ընդունում, ներքին չեղափոխութիւնը շատ դանդաղ է ընթանում, որովհետեւ այդի կայսրուհին հին կարգերի զօրեղ պաշտպան է։ Հրաման է արձակուած 100 հազար տաէլ ընծայ տալ նրան, ով կըբռնի և կենդանի կամ մեռած կառավարութեան ձեռքը կըշանձնի երկու ռեֆորմատորներին էլ—Կան-իւ-Վէին և Լանին։

Դրուժիւնը ձանդունտւած աւելի ծանրանում է: Օտարերկրացիների դէմ ուղղաձ ապստամբական անկարգութիւնները ստիպել են երկաթուղու շինութեան աշխատանքները թողնելու և տեխնիկներին յետ կանչելու:

—Թիւրքիայից հաղորդում են, որ Ա. Պոլսի հայերի և յոյների լրագրների մէջ տաք պոլեմիկա է սկսւել անգլո-տրանսկապեան կուրառիթով: Հայերը յանդիմանում են յոյներին, Անգլիային համակրելու համար, որը «մարդկային իրաւունքի և ազատութեան» պատրաստով աշխատում է ամեն տեղ իր իշխանութիւնը հաստատել, իր եսասիրական ձրգտումներին զոհ բերելով փոքր ժողովրդներին բարօրութիւնը և նույն իսկ գոյութիւնը:

—Պարսկաստանից հաղորդում են, որ բրիտանական ղեկավարը մօտերս մի ուղևորութիւն կատարեց ամբողջ Պարսկաստանում, ծանօթացաւ ներքին գործերի հետ ամեն կողմից և ամեն կերպ աշխատեց թողնել լաւ տպաւորութիւն և պարսիկներին Անգլիայի կողմը թեքել, սակայն ամբողջ Պարսկաստանը Ռուսիայի կողմն է:

—Տրանսկապեան աշխարհիս երեսին չեղած երևոյթ է տեղի ունենում. ամբողջ խմբերով կանայք զինւում են և մտադիր են իրանց մարդոց և եղբայրների շարքերում կուել անգլիացիների հետ երկրի ազատութեան համար. երեք ամիս է ինչ նրանք վարժուում են հրացանաձուլութեան մէջ: Նրանք չեն մասնակցիլ միմիայն այն դէպքում, երբ անգլիացիք ոտ չեն կոխիլ Օրանժի կամ հարաւ-Աֆրիկեան հանրապետութեան հողը:

Սոսրհաւնդակ

Թիւրքիա. Մշակին. Մինչև երբ. հաւատացէք, մեզ ցաւ, անկեղծ ցաւ է պատճառում ձեր անհաշտ դիրքը դէպի հայ գործիչները: Փամանակ է սթափւելու: Ի՞նչու չէք հաշտուում և Գաւառ-Քարիպային. չէ՞ որ նա Աստու և նման պատկերներ մի քանիսն ունի գրած: Ի՞նչով էք երաշխաւորում, որ Պարսկաստանի Մեծապատիւ մուրացիաները, Բաղդադի Աղաբաշի մի պատկերներ չեն: Բայց անձնաւորութիւնները մեզ անչափ լինելով, իբրև բնականուր փափքը ճշգրիտ են: Համաձայն ենք, Մօլա Կ Բա մի խաչատուակ գործ է, որ կատարել է Սարգսբեան, զրա

համար էլ սաստիկ նա պատժւեց: Իսկ նրա Ասլան. Բաղդադի, Ջուրէիյան և այլն և այլն: Մարդու արժանաւորութիւնները միմեզ գնահատում են նրա մի եզակի գործն առնելով: Դրէք կշռի մի թաթում Մօլա Կ Բա Փարսի, իսկ միսում նրա միւս գործերը և նայեցէք կշռիւլաբը տեղից կըշարժւի: Գալով Տիգրան Նազարեանին, այն նա երբ ամեն բարի գործ կատարում է, չի կարող անտարբեր լինել: Հիմ կիշաւների բառեր էլ կային, ճշմարտն ասած. այդ չընտանացանք: Պարզ ասացէք, որ թէ մենք հասկանանք և թէ ձեր բազմաթիւ բնութեցողները, որոնք ձեր թերթի կարգաւով, գոհունակութիւն են չափում մեզ մեր ուղղութեան համար և պարսկաւում ձեր վարմունքը: Եթէ չէք հաւատում, հարցրէք ձեր թիւղւոյ հինգ թիֆլիսի թղթակից պ. Մուրադէգեանին, որի ներկայութեամբ կատարւել է օրերս մի քանի տասնեակ մշակակականների զգաւնքի հանգիստակատարութիւնը ընդդէմ Մշակի: ..

Պարիզ. Ա. Մ. Ա. Ի հարկէ տպւել է և միշտ ուրախութեամբ կրտպագրւի ձեր ուղարկածները: Յաւում ենք, սաստիկ չուզեց մեզ ձեր հաղորդածը: Էնդ նամակ գրեցինք:

Եռեթ. Օր. Մ. Ե. Անցեալ տարւայ պրէմիաները ստանալու համար պիտի դիմէք Կոլի. Զ. Բաբեգործ. Ընկ. գրադարանապետին: 22-րդ ձեզ ուղարկւել է ծանուցագիր, որ նրանից ըստանաք: Իսկ Իլլիւստրաիօն, Պարիզի Մօլաներ ձեզ չի ուղարկւում, որովհետեւ այս տարի դուք ստանում էք միմիայն Տարազ առանց Աղբիւրի:

Խմբագիր-հրատարակիչ

Տիգրան Նազարեան

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Թիֆլիսի ՔԱՂԱՔԱՅԻՆ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆՆԵՐ օրանով յայտնում է, թէ նրա պիւանատան մէջ, 1900 թվի փետրւարի 15-ին ժամը 12-ին նշանակւած է անուրդ, կապալով տալու քաղաքային սպանդանոցի հիմնովին վերանորոգելու գործը:

Անուրդին մասնակցել ցանկացողները կարող են տեսնել պայմանագիրը վարչութեան կառուցանողական մասում բոլոր լի օրերը ժամի 9-ից մինչև 2-ը:

1—1

Թարգմանում եմ

«Всадникъ безъ головы»

Վ Է Պ Ը.

Համբարձում Տեր-Յովհաննիսեան

3—3

ХВОЙНАЯ ЭСSENCIA

С.-Петербургской
ТЕХНО-ХИМИЧЕСКОЙ ЛАБОРАТОРИИ

Здоровое комнатное дезинфекционное средство, распространяет приятный бальзамический запах хвойного леса.

На каждом флаконѣ требовать собственноручную подпись красными чернилами провизора
РАФАИЛА ЭЛИАСЕВА

ГЛАВНЫЙ СКЛАДЪ:
С.-Петербургъ, Коломенская, д. № 12
Продается вездѣ. 13-6 М. 57078

ԼՈՍՏ ՏԵՍՏԻ

ԴՕԿՏՈՐ ԹԱԹՈՍ

Վատակ—վոյելիլ 1 արարածով, հեղինակ. Իւան Ալեքսովի. փոխադր. Ա. Սարգսբեան-Արեւաշեանի.

Գիրք 20 կոպ.

3—2

ԼՈՅՍ ՏԵՍՏԻ

«ԶԻՆՆՈՒ ԲՆԱՐԸ»

Նոր հրատարակութեան հատոր I.
«Փամանակակից կեանք»

Բաժանորդագրութիւնը շարունակւում է. տասը հատորը չաւելածի հետ 3 րուբլի, տպագրութիւնից չետոյ 5 րուբ. հատով վաճառւում է 50 կ:

Ստորագրել կարելի է Թիֆլիսում բացառապէս Ա. Մարտիրոսեանցի տպարանում (Օրբէլեան փողոց):

Մամուլի տակ է հատոր II.

«ԱԳԻ ԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ» 5—2

ԲԺՃԿԱՊԵՏ ՎԱՀԱՆ ԱՐԺՐՈՒՆԻ

(Սովորակ, Սերգեւոկայեա փող. № 10)

Բկի, կոկորդի, քրի եւ ակաճի

հիւանդութիւնների համար ընդունում է.

Առաւօսները 9 ժ.—11 ժ.

Երեկոները 5 ժ.—7 ժ.

(տր.)

ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

Ազգային, քաղաքական, գրական եւ տնտեսական

Տար. բաժանորդ. Ռուսաստ. համար 22 ֆր.

Տեր եւ տերէն—Տիգրան Արիւիկեան Հասցէն՝ Direction du jurn. armenien „SOURHANTAK“ 20, Avenue de la S. Porte. 20, Constantinople.

ВСѢ ДАМЫ

Лучшего общества употребляют
для лица химически чистую гигие-
ническую пудру

ТВА ГИГИЕНА.

ПУДРА „ГИГИЕНА“

Совершенно безвредна, прекрасно и не-
заметно пристаёт, придаёт кожѣ
пріятную нѣжность и белизну.

Продана при складахъ С.-Петербургской
Техно-Химической Лабораторіи.

ГЛАВНЫЙ СКЛАДЪ:

С.-Петербургъ. Коломенская. д. № 12
Продается вездѣ 18-7 М. 57110

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ԱՍՏՊՆԻ

ԽԱԼԻՖԱԹ

Հրատարակութիւն
Հաւադ-հեգ հալուդեանի
Ծախում է հրատարակչի մօտ
Ռոստով Դ/գ. Большая Садовая.
д. Батырова.
Դինն է 30 կոպ.

10-10

ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ

Դիտական շաբաթաթերթ. դինն
15. ֆր.

Հասցէն, Н. Polad. 19, Rue Eski-
Zabtié Bahdjé Kapou, 19. Constan-
tinople.

ԾԱՂԻԿ

ՓԻ ՕՐԱԲԵՐՔ

Ազգային, քաղաքական, տնտե-
սական, գրական, գիտական
Տար. բաժանորդ. Ռուս. համար 23 ֆր.
Տֆորէն-Ռ. Սագայեան.

Հասցէն՝ Red. de jour. armenien
„DZACHIK“ CONSTANTINOPLE,
Calata, Pérechembé—Bazar, Hamdi-
Pacha Han.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ՕՐԻՈՐԴԻ ԱԼԲՈՐԸ

Դինն է 25 կոպ.

Դինն՝ Баку, Айрапету Бабурыянъ, Ти-
пография „Апоръ“.

Հռիփսիմէ խաչատրեան և Միքայէլ Եսայիան Հանձմուրդ-
եանցները սրտի ցաւով յայտնում են ազգականներին և բա-
րեկամներին—առաջինն իր ամուսնու և երկրորդը իր եղբօր՝

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԵՍԱՅԵԱՆ ԵԱՅՄՈՒՐԱԴԵԱՆՑԻ

մահը: Ամբիճք լինելու է այսօր, կիրակի, փետրուարի 13-ին,
երեկոյեան ժամի 6-ին, իսկ յուղարկաւորութիւնը իր բնակա-
րանից (Театральный пер. и. Генерала Деникина) դէպի
Զրկինեան եկեղեցին, Գրիբոյէզովսկի փողոցի վրայ, երկուշաբ-
թի, փետրուարի 14-ին, ժամը 10-ին առաւօտեան: 1-1

Դրեղոր Յովհաննիսեան և Եղիսաբէթ Սարգսեան Մերդոյեանց-
ները, իշխանուհի Մարիամ Յովհաննիսեան և իշխան Նիկո-
լայ Բարսեղեան ըրգութեան-Երկայնաբազուկները խորին վըշ-
տով յայտնում են ազգականներին և ծանօթներին՝

ԴԱՐԻԱ ԶԱԳԱՐԵԱՆ ՄԻՐՁՈՅԵԱՆԻ

մահը: Մարմնի յուղարկաւորութիւնը, այսօր, փետրուար 13-ին,
իր սեպհական տնից, Գոլովինսկի պրոսպէկտի վրայ, դէպի
Մոզնուս Կէորդ եկեղեցին առաւօտ. 9 ժամից: Թաղումը տե-
ղի կունենայ Թէլէթում, տոհմական դամբարանում:

Հայաստան

ՀԻՐՎԱՆԶԱԴԻԻ

ՔԱՕՍ

վեպը

Դինն է 1 ր. 50 կոպ.

Համապարհախօսվ 1 ր. 75 կոպ.

Դրավանաւորին գեղջ.

10 մինչև 20	օրինակի համար	15 %
20 — 30	"	20 %
30 — 50	"	25 %
50-ից աւելի	"	30 %

Առանց համապարհախօսի

Դինն. В. г. Баку. Типография
«АРОРЪ». 20-16

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Ե. ԹՈՓՉԵԱՆԻ

ԻՕԼԱՍ

Պատկերազարդ պատմական տետրիկն

Դինն 30 կոպ.

Վաճառում է Կենդրոնական գրա-
վաճառանոցում և Տարազի խմբագրա-
տանը. 15-14

Ասամնարուծարան

Ի. Ա. ՓՐԱՆԿԻ

Երևանեան հրապարակ, տուն Արդու-
թեան-Երկայնաբազուկի, Մուզիկային ու-
սումնարանի կարգում. լցնում, բժշկու-
և դնում է արհեստական առամներ:
Հիւանդներին ընդունում է առ. ժ. 9-ից
մինչև երեկ. ժամի 7-ը: (տր.)

ԱՐԵՒԵԼԿ

ՓԻ ՓԻ

Օրագիր

Ազգային, գրական եւ քաղաքական
Տար. բաժանորդ. Ռուս. համար 40 ֆր.
Արսոմասկր — Զարեհ Եուսուֆեան
Հասցէն՝ Direction du journal
«AREVELK» Calata, CONSTAN-
TINOPLE.

ՔԱՕՍ

Հարաւթական լրագիր

Տար. բաժանորդ. 2 1/2 մէճիտէ.

Տֆորէն սկր Հ. Ս. Ալանանեան

Հասցէն՝ Direction du journ.
„POUNTCH“ 16, Nafie—Han, Ba-
louk-Bazare 16. Constantinople.